

έγκειται εἰς τὴν ἀνώμαλον μορφολογίαν. Ὅμως δέχεται ὅτι γενικῶς ἐβοήθησεν οὗτος εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς κοινῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ.

Ἡ Στ' μελέτη ἀναφέρεται εἰς τὴν πρὸς τὴν ΝΕ γλώσσαν συμβολὴν τοῦ Ν. Καζαντζάκη. Ἐκτίθενται πρῶτον αἱ ἀντιλήψεις του περὶ τῆς γλώσσης ὡς μέσου ἐκφράσεως ἐννοιῶν καὶ συναισθημάτων κατὰ τρόπον ἔντονον ἀλλὰ καὶ ἀπλοῦν, πρᾶγμα ποῦ ἀπαιτεῖ προσπάθειαν ἐπίμονον. Πιστεύων εἰς τὴν δύναμιν τῆς μητρικῆς γλώσσης, ἀπουσιάζων ὅμως ἐξ Ἑλλάδος ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἐζήτει ἀπὸ φίλους του ἐν Ἑλλάδι νὰ τοῦ ἀνακοινώσουν λέξεις ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ διὰ νὰ τὰς χρησιμοποιοῖ εἰς τὰ ἔργα του! Ἐπίσης ἔστειλε καταλόγους γαλλικῶν λέξεων καὶ ἐζήτει νὰ τοῦ τὰς μεταφράσουν μὲ λαϊκὰς πρὸς χρῆσιν αὐτῶν εἰς τὰ ἔργα ποῦ ἤθελε νὰ γράψῃ, δεδομένου ὅτι ἐπίστευεν εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῶν λέξεων τῆς προφορικῆς ὁμιλίας ἐπὶ τῶν τῆς γραπτῆς γλώσσης. Οὕτω ὁ Καζαντζάκης προέβη εἰς μεταρρυθμίσεις τονικὰς καὶ ὀρθογραφικὰς, ἐχρησιμοποίησε λέξεις ἰδιωματικὰς καὶ ἔπλασεν ὁ ἴδιος ἄλλας κατὰ μίμησιν ἰδιωμάτων. Ἦρνεῖτο εἰς τὸν Ψυχάρην τὴν δυνατότητα νὰ σφυρηλατήσῃ τὴν γλώσσαν, δ' ὁ ὁ ἴδιος ἦτο ὁ ἐνδεδειγμένος, τὸν ἐθαύμαζεν ὅμως διὰ τὴν μαχητικότητά του. Ἐθαύμιζε τοὺς λογοτέχναι δημοτικιστὰς, κατεφρόνει ὅμως τοὺς θεωρητικὸς δημοτικιστὰς, ἐνδεικτικῶς δὲ ἐκφράζεται λίαν ὑποτιμητικῶς καὶ εἰρωνικῶς διὰ τὴν ματαιὰν προσπάθειαν τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Ἡ Ζ' μελέτη ἀναφέρεται εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς γλώσσης τοῦ Καζαντζάκη. Ἐκτίθενται αἱ μεταβολαὶ εἰς τὴν φωνολογίαν, τὰ συμπλέγματα τῶν συμφώνων, τὴν μορφολογίαν τῶν λέξεων, τὰς συνθέτους λέξεις, τὴν χρῆσιν τῶν σπανίων καὶ ἀσυνήθων λέξεων, τὰς διαλεκτικὰς, καὶ τὰς δανείους. Ἐπίσης ἐκτίθεται ἡ πλήρης σεβασμῶς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν στάσις του, ὁ θαυμασμὸς του πρὸς τὸν Ὅμηρον καὶ ἡ ἐκτίμησις του πρὸς τὸν σημερινὸν Ἕλληνα, φορέα ἰσχυρῶν πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν καταβολῶν. Ὅμως φρονῶν ὅτι ἡ ἀρχαία κληρονομία ἀνήκει ὄχι μόνον εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀπογόνους, ἀλλὰ εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα ἀποτινάσσει εἰς τὰ γραπτὰ του τὰ δεσμὰ τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς παραδόσεως. Διὰ τοὺς νέους Ἕλληνας πιστεύει ὅτι κέντρον εἶναι ἡ δημοτικὴ γλώσσα, ἡ ἐποία ἔχει κειρομμένους θησαυρούς. Ὁ ἴδιος τὴν ἠγάπησε πολὺ καὶ ἠθέλησε νὰ γίνῃ ὁ διδάσκαλός της. Ἡ ἰδική του γλώσσα εἶναι δύσκολος καὶ τραχεῖα. Ἡ προσπάθεια ὅμως διὰ τὴν διαμόρφωσιν της εἶναι ἀναγκαία. — Εἰς τὸ τέλος τῶν μελετῶν προσαρτᾶται πλούσιον ὑπόμνημα παραπομπῶν, πίνακες παραπομπῶν εἰς ἔργα τοῦ Καζαντζάκη, συγγραφεῖς, παπύρους καὶ Κ. Δ., πίνακες λέξεων καὶ ἐννοιῶν καὶ πίναξ Ἑλληνικῶν λέξεων μνημονευμένων εἰς τὰς μελέτας. Κοίτοι ὡς πρὸς ὀρισμένας κρίσεις τοῦ Συγγραφέως, ὑπάρχουν καὶ διάφοροι ἀντιλήψεις, τὸ βιβλίον ἀποτελεῖ ἀξιόλογον προσφοράν εἰς τὴν μελέτην τῆς ΝΕ γλώσσης.

Π. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

ΓΡΗΓ. ΦΙΑ. ΚΩΣΤΑΡΑ, **Martin Heidegger, ὁ Φιλόσοφος τῆς Μερίμνης.** Ἀθῆναι, 1973, σελ. 238.

Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ἐ. τεταλμένου Ὑψηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν κ. Γρηγορίου Φ. Κωσταρᾶ σκοπὸν ἔχει, «πρῶτον νὰ δείξῃ πόσον γόνιμος εἶναι ἡ σύζευξις ἀρχαίας ἐλληνικῆς σκέψεως καὶ ὑπαρξιακῆς φιλοσοφίας, καὶ δεύτερον νὰ ὑπογραμμίσῃ τὴν κεντρικὴν σημασίαν τῆς ὑπαρξιακῆς κατηγορίας τῆς μερίμνης, ὡς οὐσίας τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως» (σ. 13—14).

Ὁ συγγραφεὺς παραδίδει τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς τὴν δημοσιότητα ὡς χρήσιμον «εἰς τὴν ἀκαδημαϊκὴν νεότητα, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς περὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς ὑπάρξεως ἀσχολουμένους» (σ. 14).

Ἄν καὶ ὁ τίτλος τοῦ ἔργου δηλοῖ ὅτι εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Χάιντεγгер, ἐν τούτοις, ἐν πέμπτῳ περίπτῳ τοῦ κειμένου πραγματεύεται τὴν σκέψιν ἄλλων ὑπαρξιακῶν φιλοσόφων: τῶν Κίρκεγκωρ (σ. 19-39), Γιάσπερς (σ. 40-49), Σάρτρ (σ. 49-55), Μαρσέλ (σ. 55-57), «ἐλασσόνων» ὑπαρξιακῶν (σ. 57-59), καὶ Ρώσσαν ὑπαρξιακῶν (σ. 59-61).

Τὸ μέρος τοῦ κειμένου ὅπου ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται τὴν σκέψιν τοῦ Χάιντεγгер βασίζεται οὐσιαστικῶς εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Χάιντεγгер *Sein und Zeit*, «Εἶναι καὶ Χρόνος», τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη πρὸ 46 ἐτῶν. Περιττὸν νὰ τονισθῇ ὅτι θὰ ἦτο λίαν ἐπιθυμητὸν ὁ συγγραφεὺς ν' ἀντλοῦσε ἐξίσου καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν ἔργων τοῦ γεμικνοῦ φιλοσόφου, ὁ ὁποῖος ἔκτοτε ἔχει γράψει καὶ ἐκδώσει πολλὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα, καὶ νὰ ἐσημείωνε τὴν τυχὸν ἐξέλιξιν τῆς σκέψεως τοῦ Χάιντεγгер.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρόθεσιν τοῦ κ. Κωσταρά ν' ἀποδείξῃ πόσον γόνιμος ὑπῆρξε διὰ τὴν ὑπαρξιακὴν φιλοσοφίαν τοῦ Χάιντεγгер ἡ σύζευξις τῆς μετὰ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας σημειώμεν τὰ ἐξῆς. Γράφει ὁ Συγγραφεὺς ὅτι «ἡ σκέψις τοῦ Χάιντεγгер θεμελιούται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας» (σ. 12). Πλεῖστοι ὅμως παρατηρήσεις του ἀποδεικνύουν ὅτι δὲν θεμελιούται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶναι βασικῶς ξένη καὶ ἀντίθετος πρὸς αὐτήν. Οὕτως, καθὼς ὁ ἴδιος συγγραφεὺς παρατηρεῖ, τὸ ἔργον τοῦ Χάιντεγгер «Εἶναι καὶ Χρόνος» θέτει «ὡς ἓνα τῶν βασικῶν του στόχων τὴν καταστροφὴν τῆς ἱστορίας τῆς Ὀντολογίας» (σ. 12). «Ὁ Χάιντεγгер ἀγωνίζεται νὰ καταδείξῃ τὴν χρεωκοπίαν τῆς μέχρι τοῦ Νίτσε Ὀντολογίας καὶ τὴν ἐνεκα ταύτης ἀνάγκην ἐξολοθρευσεώς τῆς. Εἰς τὰ ἐρείπια αὐτῆς πρέπει νὰ οἰκοδομηθῇ μία ἐντελῶς νέα Μεταφυσική» (σ. 86). Καὶ πάλιν: «Ὁ Χάιντεγгер εἰσάγει «μὴν νέαν Ὀντολογίαν, ἡ ὁποία ὑπερακατοῖζει τὴν παλαιάν» (σ. 87). Εἰς τὴν θεωρίαν του περὶ ἀνθρώπου, ὁ Χάιντεγгер ἀπορρίπτει τὴν Πλατωνικὴν καὶ Ἀριστοτελικὴν ἀντίληψιν ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἔλλογον ὄν. Οὕτως, ὁ Σ. παρατηρεῖ ὅτι βασικὸν γνώρισμα τῆς Ἀναλυτικῆς τῆς Ὑπάρξεως τοῦ Χάιντεγгер εἶναι «ἡ ἀναίρεσις τοῦ ὄντολογικοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ζώου λόγον ἔχοντος» (σ. 64, 130). Τὴν ἀναίρεσιν αὐτὴν χαρακτηρίζει ὁ συγγραφεὺς ὡς ἐπαναστατικὴν καὶ βιαίαν (σ. 131), καθὼς πράγματι εἶναι. Ἀναφερόμενος δὲ εἰς τὴν περὶ ἀληθείας θεωρίαν τοῦ Πλάτωνος, ὁ Σ. παρατηρεῖ ὅτι ὁ Χάιντεγгер ἐπιχειρεῖ νὰ τὴν ἀναιρέσῃ (91). Ἀναφορικῶς πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην, σημειώνει ὅτι ὁ Χάιντεγгер ἀρνεῖται τὴν περὶ τοῦ εἶναι καὶ τῆς οὐσίας ἀντίληψιν τοῦ Ἀριστοτέλους (σ. 62). Ἐκ τῶν διατυπώσεών μας αὐτῶν εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Σ. ἀντὶ νὰ πείθῃ τὸν ἀναγνώστην ὅτι ἡ γνώσις τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας ἐκ μέρους τοῦ Χάιντεγгер ὑπῆρξεν γόνιμος, ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ὑπῆρξεν γόνιμος, διότι οὕτως ἔλαβεν πρὸς αὐτὴν στάσιν ἀρνητικὴν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ὀντολογίαν, τὴν ἀντίληψιν περὶ ἀνθρώπου, κλπ.

Εἰς τὴν ἐκθεσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Χάιντεγгер περὶ μερίμνης, ὁ Σ. τονίζει ὅτι διὰ τὸν Χάιντεγгер ἡ μερίμνα ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου. «Ἡ μερίμνα διαποτίζει τὸ ὄνδε - εἶναι» (τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν) «καὶ ἀποτελεῖ τὸν ἔσχατον προσδιορισμὸν τῆς οὐσίας του» (σ. 113). «Ἄρσις τῆς μερίμνης σημαίνει ἄρσιν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως» (σ. 130). Ὑπάρχουν τρία εἶδη μερίμνης: ἡ βιομερίμνα (μερίμνα περὶ πραγμάτων): ἡ ἀνθρωπομερίμνα (φροντίδες περὶ ἀνθρώπων), καὶ ἡ γνησία μερίμνα (σ. 143-167). Αἱ πρῶται δύο «κενώνουν» τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῶν περισπᾶται αὐτὴ ἐντὸς τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐνθα φλυαρεῖ, περιεργάζεται, ἀμφισμαίνει» (σ. 165). Ἀντιθέτως, «ἡ γνησία μερίμνα, ἥς πυρὴν εἶναι ἡ ἀγωνία» (σ. 166), ἔχει ὡς θετικὸν καρπὸν

τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ᾿Ωδε-εἶναι εἰς ἑαυτό, τὴν μεταφυσικὴν δίψαν καὶ πλήρωσιν, . . . τὴν ὕψωσιν τῆς περιεργείας εἰς κατανόησιν, τὴν μεταβολὴν τῆς φλυαρίας εἰς ὁμιλίαν» (σ. 167).

Ἄρνητικὴ κυρίως ἐμφανίζεται ἐδῶ ἡ διδασκαλία τοῦ Χάιντεγγερ, καθὼς στενεύει ἀπέριωρως τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου, κενώνει αὐτὴν ἐκ τοῦ τεραστίου πλούτου δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν τὰς ὁποίας ἀποδίδουν εἰς αὐτὴν ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ ἄλλοι ὑπαρξιακοὶ φιλόσοφοι, ὡς ὁ Κίρκεγκωρ, ὁ Γιάσπερς, καὶ ὁ Μπερντιάεφ· καὶ συνεπάγεται ἀδιαφορίαν πρὸς τὰ ἠθικὰ ἰδεώδη.

Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ βιβλίου διαπιστοῦμεν ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ Χάιντεγγερ εἶναι ἀρνητικὴ καὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Θεοῦ καὶ μελλούσης ζωῆς. Ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ Θεοῦ, ὁ Χάιντεγγερ «νομίζει ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ σιωπᾶ τις σήμερον ἐν τῇ περιοχῇ τῆς σκέψεως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν Θεόν» (σ. 12). Διδάσκει ὅτι ἡ «πηγὴ τοῦ ὄντος» δὲν εἶναι ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸ εἶναι (σ. 96). «Ἡ ταῦτισις τοῦ εἶναι πρὸς τὸν Θεόν καὶ σκέψις περὶ Θεοῦ ὡς δημιουργοῦ τοῦ κόσμου», κατὰ τὸν Χάιντεγγερ, «θὰ ἀπετέλει νοθεῖαν τῆς οὐσίας τοῦ εἶναι» (σ. 96). Κατ' αὐτόν, «τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ᾿Ωδε-εἶναι εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ ἐοριμένον, οὐδένα ρίπτειν, ὡς ἐν παραδείγματι : τὸν Θεόν, ἐπιτρέπει, ἐκτὸς τῆς θεμελιώδους αὐτοῦ συστάσεως εὐρισκόμενον» (σ. 119). Ἐν ἄλλαις λέξεσι, ἀποκλείει ὁ Χάιντεγγερ τὴν ὑπαρξιν θεοῦ Δημιουργοῦ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Συνέπεια τῆς ἀθεΐας τοῦ Χάιντεγγερ εἶναι ἡ ἀπόρριψις τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὄντος δημιουργηθέντος κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ (σ. 64).

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Χάιντεγγερ στρέφεται ἐναντίον τῆς Ὀντολογίας τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἐναντίον τῆς ἑλληνικῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς «ἐλλόγου ὄντος», καὶ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἐδημιουργήθη «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου εἰς μίαν ἀπλῶς ἔκφανσιν τῆς, τὴν μέριμναν, καὶ παρὰ τὸν ἀθεϊσμὸν τοῦ Χάιντεγγερ, ὁ Σ. ἐκφράζει μέγαν θαυμασμὸν διὰ τὸν γερμανὸν φιλόσοφον. Θεωρεῖ αὐτόν ὡς «τὸν μεγαλύτερον φιλόσοφον τῆς ἐποχῆς μας» (σ. 11), τὸν κατ' ἐξοχὴν φιλόσοφον τῆς Ὑπάρξεως» (σ. 67). Οἱ χαρακτηρισμοὶ αὗτοί διδοῦν εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ Σ. ἐγκολποῦται τὴν μηδενιστικὴν ὑπαρξιακὴν φιλοσοφίαν τοῦ Χάιντεγγερ. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν ἐνισχύει τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Σ. οὐδαμοῦ ἐπικρίνει τὰς ἀπόψεις τοῦ Χάιντεγγερ.

Ἄν ὁ Σ. διαφωνῇ μὲ τὴν ἀρνητικὴν στάσιν τοῦ Χάιντεγγερ ἀπέναντι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, μὲ τὴν ἀντίληψιν του περὶ ἀνθρώπου καὶ τὸν ἀθεϊσμὸν του, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐλέγξῃ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Χάιντεγγερ ἐπὶ τῶν θεμάτων αὐτῶν. Ὅμως ὁ ἀναγνώστης διαπιστώνει παντελῆ ἔλλειψιν κριτικῆς εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Σ. Ἐλλειψις κριτικῆς εἰς μίαν τοιαύτην περίπτωσιν θὰ ἠδύνατο νὰ σημαίνῃ ἔλλειψιν ἱκανότητος νὰ φιλοσοφήσῃ τις, καθ' ὅσον τὸ φιλοσοφεῖν συνεπάγεται ἄγρυπνον κριτικὴν διάνοιαν, ἡ ὁποία ἐλέγχει μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὰ φιλοσοφήματα πρὸς τὰ ὁποῖα ἐκάστοτε στρέφεται. Ἡ ἀπλῆ καταγραφή καὶ ἔκθεσις τῶν φιλοσοφημάτων τοῦ Α ἢ τοῦ Β φιλοσόφου δὲν ἀποτελεῖ φιλοσοφίαν, ἀλλ' ἀπλῶς ἱστορίαν. Σημειωτέον, ὅτι ὁ γνησίως φιλοσοφῶν, καὶ ὅταν ἀκόμη συμφωνῇ μὲ τὰς ἀπόψεις ἐνὸς φιλοσόφου, δὲν περιορίζεται εἰς ἀπλὴν ἔκθεσιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ δίδει λόγους διὰ τοὺς ὁποίους νομίζει ὅτι αἱ ὑπὸ μελέτην ἀπόψεις εἶναι ὀρθαί.

Τὸ συμπέρασμα μας ὡς πρὸς τὴν χρησιμότητα τοῦ βιβλίου *Martin Heidegger* τοῦ Ὑφηγητοῦ κ. Κωσταρᾶ εἶναι, ὅτι αὕτη ἔγκειται εἰς τὰς πληροφορίας ποὺ δίδει περὶ διαφόρων ὑπαρξιακῶν φιλοσόφων, εἰδικώτερον περὶ τοῦ Χάιντεγγερ καὶ τῶν ἀπόψεών του περὶ μερίμνης. Οὐδόλως ἔγκειται εἰς κριτικὴν ἢ δημιουργικὴν τινα θεώρησιν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Χάιντεγγερ.

K. KABAPNOΣ